

ТЕНДЕНЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ

О.В.Яценко, кандидат економічних наук

Черкаський державний технологічний університет

Стаття присвячена питанням державного регулювання економічних процесів в аграрній сфері. Викладено суть державного регулювання, вплив його на економічну систему за допомогою економічних і правових важелів. Сформульовані основи державної інвестиційної політики, визначені завдання по залученню іноземних інвестицій в аграрний сектор економіки.

Статья посвящена вопросам государственного регулирования экономических процессов в аграрной сфере. Изложена суть государственного регулирования, влияние его на экономическую систему с помощью экономических и правовых рычагов. Сформулированы основы государственной инвестиционной политики, определены задачи по вовлечению иностранных инвестиций в аграрный сектор экономики.

Практика державного регулювання національної економіки розвинутих країн за останні десятиліття свідчить, що найкращих результатів можна досягти за ринкових умов у поєднанні з ефективною регуляторною функцією держави.

Держава забезпечує економічне, політичне і соціальне життя суспільства. Її роль особливо важлива в гарантуванні соціального захисту найбідніших верств населення.

Сутність процесів економічного розвитку та роль держави в їх здійсненні досліджували такі видатні науковці свого часу, як М.Кондратьєв, М.Туган-Барановський, Й.Шумпетер.

З переходом суспільства до наступного індустріального етапу розвитку з'явилися моделі А.Льюїса, А.Росту, Р.Харрода, А.Хіршмана. Обґрунтування макроекономічних стратегій країн, що трансформуються, проводилось на підставі сучасної макроекономічної теорії Л.Бальцеровичем, Г.Манківим (Менк'ю), П.Самуельсоном, Я.Тінбергеном, М.Тодаро. У результаті парадигмальних змін в економічній теорії процеси розвитку стали пояснювати, спираючись на інституціональну та інституціонально-еволюційну теорії. Цей напрямок репрезентовано Р.Коузом,

У.Нельсоном, Д.Нортон, О.Вільямсоном, Ф.Хайєком.

Теоретично досліджували складові процесу економічного розвитку пострадянських країн російські економісти Л.Абалкін, С.Глазьев, І.Іноземцев, В.Маєвський, А.Улюкаєв.

В Україні поки що бракує комплексних фундаментальних досліджень питань державного регулювання процесів економічного розвитку, проте неабиякий внесок у певні аспекти проблеми зробили такі відомі вчені-економісти, як Ю.Бажал, О.Білорус, В.Геєць, Н.Гончарова, А.Гриценко, М.Данько, М.Долішній, С.Дорогунцов, І.Лукинов, Д.Лук'яненко, А.Мар'єнко, Б.Панасюк, Ю.Пахомов, В.Пономаренко, А.Поручник, М.Соколик, М.Чумаченко, А.Філіпенко, А.Шегда. Напрацювання у цій сфері акцентовано навчального характеру належать ученим-викладачам З.Ватаманюку, А.Задої, Л.Корнійчук, Г.Климку, С.Мочерному, С.Панчишину, А.Савченку.

Не зважаючи на наявність значного теоретичного надбання, науковці й досі переймаються пошуками оптимальної моделі економічного розвитку, урахуовуючи національні особливості перебігу трансформаційних процесів та наголошуючи на важливості чинника державного регулювання. Однак, очевидна фрагментарність розробок обумовлює необхідність системного дослідження теоретичних і прикладних засад державного регулювання процесів економічного розвитку національної економіки з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Проблеми державного регулювання вирішувались по-різному протягом 18-20 ст. від абсолютизації ринкових сил до абсолютизації державного регулювання. Ринкові відносини еволюціонували, разом з ними відбувалась еволюція поглядів на державне втручання в економічні процеси.

Найбільш глибоке обґрунтування об'єктивної необхідності та практичного значення державного впливу на економічне життя країн з ринковою економікою представлено в роботах Дж.Мейнарда Кейнса. Теоретичне підґрунтя ідеї про економічні, правові та соціальні основи механізму державного регулювання Дж.М.Кейнс дав у своїй праці "Загальна теорія зайнятості,

процента та грошей”. Він зазначав, що система економічних ринкових відносин зовсім не є досконалою та саморегульованою, тому максимально можливу зайнятість і економічне зростання може забезпечити лише активне втручання держави в економіку [2].

Рекомендації Кейнса попри їх привабливість та значне практичне використання носять явно виражений інфляційний характер. Перевага в кейнсіанських моделях надається сукупності державних заходів щодо інвестування різних сфер економіки, розширення обсягів державних замовлень, закупівель, впровадження більш жорсткої податкової політики, що на певному етапі розвитку економічних відносин дає свої позитивні результати.

На думку сучасних економістів [5] вадами кейнсіанської теорії були:

- 1) націленість на вирішення завдань короткотермінового періоду;
- 2) неефективність функціонування в умовах стагфляції, за яких не спрацьовує залежність Філіпса.

Недоліки теорії кейнсіанської школи вимагали розробки альтернативного підходу до проблеми межі державного втручання. Законотвірним стало, з цієї точки зору, виникнення Чикагської школи неолібералізму з монетарними ідеями в США. М.Фрідмен та його прибічники на протигагу кейнсіанським негрошовим факторам державного регулювання обґрунтовували перевагу використання саме грошових факторів, або факторів економіки впливу на економічну ситуацію в країні.

Неоліберали виступали за лібералізацію економіки, використання принципів вільного ціноутворення, провідну роль в економіці приватної власності недержавних господарських структур, а державі в цьому випадку надавались функції “нічного сторожу” або “спортивного судді”. Представники неолібералізму намагались обґрунтувати межу державної участі в економічних процесах і можливість сприяння держави вільному та стабільному функціонуванню підприємництва як передумови формування ринкової рівноваги. Головним гаслом неоліберального руху можна вважати необхідність формування передумов існування вільної конкуренції з елеме-

нтами обмеженого державного регулювання. Представниками цієї школи є В.Ойкен, В.Рьопке, А.Рюстов, Л.Ерхард, Л.Мізес, М.Фрідмен, А.Шварц, Ф.Хайек, Л.Роббінс [6-8; 10].

Монетаристи підвели ґрунтовний теоретичний фундамент під необхідність відмови від активного державного втручання в економіку. На думку М.Фрідмена та його послідовників Ф.Кейгена, Р.Седлена, Д.Фенда та інших, державне регулювання спричиняє посилення господарських диспропорцій, в той час, як ринковий механізм, що базується на конкуренції, володіє набагато більшим запасом міцності і зовсім не потребує стимулюючих заходів з боку держави [9, 10].

Монетаристська концепція може бути заснована на двох засадах:

- постійних правилах проведення економічної політики (зростання грошової маси постійними темпами);
- дискреційній політиці.

На думку прихильників дискреційної політики, краще дозволити центральному банку пристосувати монетарну політику до змін у швидкості обігу грошей або до інших структурних зрушень, оскільки швидкість обігу грошей важко піддається прогнозуванню. Підтверджує цю думку П.Самуелсон, який зазначає, що “немає єдиного найкращого підходу для всіх місць і часів” [3].

Таким чином, полярні підходи щодо процесів регулювання можна згрупувати навколо двох напрямів — неокейнсіанського та неоконсервативного (див. табл. 1).

Таблиця 1

Процеси регулювання в неокейнсіанській та неоконсервативній теорії

Ознаки	Неокейнсіанство	Неоконсерватизм
Орієнтація	На попит	На пропозицію
Мета	Регулювання господарства в цілому (макроекономічний аспект)	Створення стимулів діяльності окремих фірм (мікроекономіка)
Пріоритети регулювання	1) податково-бюджетна політика 2) кредитно-грошова політика	1) кредитно-грошова політика 2) податково-бюджетна політика
Оцінка ролі держави	Заохочення	Обмеження

Слід зазначити, що жодна країна не обходиться без державного регулювання. З цієї точки зору державне регулювання — постійно функціонуючий механізм, який працює як в межах однієї країни, так і в міжнародному масштабі. Але сутність, якість, важелів державного регулювання різняться від країни до країни, оскільки кожна країна має свої особливості державного регулювання, які визначаються станом та розвитком виробничих процесів, національними пріоритетами, культурою, рівнем економічних відносин.

В умовах сучасної ринкової економіки співіснує і працює значна кількість підприємств, що суттєво різняться за обсягами виробництва та спрямованістю діяльності. Існують як малі та середні підприємства, так і транснаціональні корпорації, тому без державного втручання важко уявити собі економіку високо розвинутих країн. На думку більшості економістів, зростання монополій — це перша ознака згортання вільної конкуренції [11; 3], тому втручання держави є необхідним і виправданим.

Таким чином, завдяки змінам в економічному розвитку сучасна точка зору на регулювання економічних процесів також змінилася. Відбулися зміни у баченні оптимального співвідношення між стихійними ринковими початками та свідомим регулюванням економічних процесів.

Сучасна точка зору на проблеми державного регулювання — концепція неокласичного синтезу, згідно з якою, на думку П. Самюелсона, цей синтез втілюється в макроекономічних моделях, які припускають, що:

- ринки праці і товарів виявляють негнучкі ціни і заробітну плату;
- ціни та кількості на фінансових ринках швидко пристосовуються до економічних потрясінь і сподівань;
- сподівання на аукційних ринках формуються шляхом далекоглядних передбачень [3].

Набір економічних інструментів, які можуть застосовуватись державою, їх вплив та проявлення їх дії Самюелсон надає таким чином, як це представлено на рис. 1.

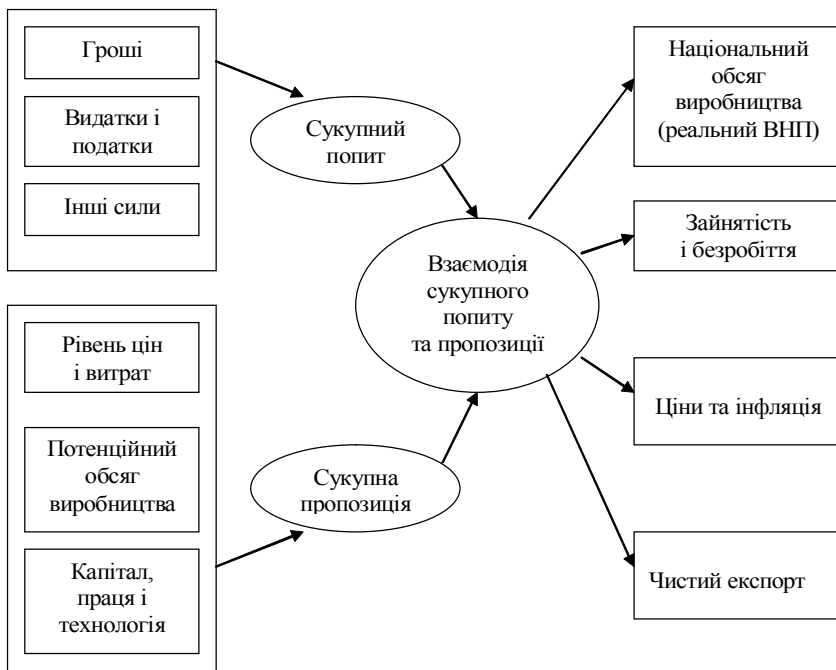

Рис. 1. Взаємодія сукупного попиту та пропозиції

З огляду на ті заходи, що проводяться урядом України, можна зазначити, що вони більшою мірою сприяють стриманню активності ринкових суб'єктів і уповільненню трансформації процесів перехідного періоду. Подальший розвиток потребуватиме більш дійових заходів держави, оскільки динамічність розвитку ринку передбачає не нейтральне спостереження, а активні дії з боку уряду, оскільки розвинуті відносини потребують більш складного комплексу державних заходів.

На думку Чумаченка М.Г., економічне регулювання з боку держави може здійснюватися за допомогою прямого, нормативного та посереднього методів впливу. При цьому нормативний вплив можна здійснювати через систему нормативних актів: законів, постанов Верховної Ради України, розпоряджень президента тощо [13].

Економічні інструменти державного регулювання впливають на певні складові ринкової взаємодії. Це методи впливу на сукупний попит, пропозицію, ступінь централізації капіталу, соціальні і структурні аспекти капіталу. Економічні методи державного регулювання, впливаючи на економічний механізм ринкових законів, не змінюючи їх суті, змінюють напрям їх дії. Сила впливу та якісні характеристики змін залежать від обраних інструментів державного регулювання.

На думку більшості авторів, під вплив державного регулювання при ринкових відносинах мають підпадати: відносини власності, інвестиції та структурна політика, зовнішньоекономічні зв'язки, ринок праці, фінансовий ринок та грошовий обіг, матеріальне виробництво. У більшості країн із розвинутою ринковою економікою в період 1960-1980 р.р. значно збільшилась частка національного доходу, що перерозподіляється через бюджетну систему держави. В більшості країн Західної Європи створено значний державний сектор, на який припадає 15-20 відсотків сукупного виробництва.

Сучасні надбання економічної науки полягають у тому, що науковці прийшли до розуміння, що будь-яка економічна система не може обійтись без регулювання економічних процесів, і що головне питання не в тому більше чи менше державності повинно бути в управлінні економікою країни. Головна проблема полягає у визначенні та застосуванні таких державних методів регулювання економікою, які б обов'язково враховували дію економічних законів, нехтування якими призводить до розладу економічної системи в цілому. Непослідовне та непродумане втручання держави руйнує причинно-наслідкові зв'язки та порушує рівновагу в економічній системі.

Питання обсягів та напрямів державного регулювання досить популярне, тому останнім часом з'явилося багато робіт економістів нашої та зарубіжних країн, де розглядаються питання регулювання економічних процесів в Україні і даються рекомендації щодо стабілізації економічних процесів в країні.

Українська економіка ще не набула стихійних ринкових начал, які б виступали, як обмежуючі фактори державного втручання, а постійні коливання і відхилення в економічному регулюванні та обрання кожний раз найбільш доцільного економічного курсу не дають змоги формуватись ринковим відносинам.

Державна інвестиційна політика у сфері залучення іноземного капіталу до аграрної сфери України повинна опиратися на чітко обумовлені пріоритети розвитку національного агропромислового виробництва, органічне поєднання суворого контролю за дотриманням власних макроекономічних інтересів у цій галузі і відкритості вітчизняного економічного простору.

З метою залучення іноземних інвестицій в аграрний сектор потрібно: ввести державні гарантії для реалізації найбільш ефективних проектів, які виконують із залученням іноземних інвестицій, розробити комплексну програму стимулювання вітчизняних та іноземних інвестицій в аграрну сферу, визначити перелік пріоритетних галузей, виробництв та підприємств, яким надавати пільговий режим інвестування, запровадити податкові пільги для великих іноземних та національних інвесторів за вкладені ними інвестиції відповідно до державних та регіональних пріоритетів.

Від ефективності інвестиційної політики залежить стан виробництва, становище і рівень технічної оснащеності основних фондів підприємств народного господарства, можливості структурної перебудови економіки, розв'язання соціальних та екологічних проблем.

Раціональна інвестиційна політика передбачає визначення найбільш ефективних сфер вкладання інвестицій. Встановити відповідне співвідношення затрат та очікуваних результатів в цілому по АПК дуже складно. Потрібно визначати оптимальне вкладання коштів в розвиток окремих виробництв, придбання техніки, збільшення поголів'я худоби чи збільшення урожайності вирощуваних культур.

Ефективна політика держави на регіональному та місцевих рівнях, яка направлена на допомогу підприємствам у правильному визначенні та використанні можливих джерел фінансування, грає велику роль в процесі залучення інвестицій в регіони України.

Для удосконалення механізмів управління інвестиційною діяльністю регіональної аграрної сфери необхідні наступні заходи: створити сприятливу атмосферу для інвестора, розробити спеціальний механізм страхування інвестиційних ризиків в аграрній сфері, стимулювати залучення в інвестиційний процес заощаджень населення, створити надійний правовий механізм регулювання земельних відносин.

Висновки.

1. Господарський механізм країни має специфічні риси, які зумовлені політичною, соціальною, економічною ситуацією в країні, розвитком її продуктивних сил і виробничих відносин.
2. Кожна країна має свої особливості державного регулювання, яке визначає інструменти впливу держави на розвиток економічних процесів.
3. Для ефективної дії економічного механізму необхідне оптимальне співвідношення між стихійними ринковими началами та свідомим регулюванням економічних процесів. Лише за цих умов система державного регулювання працює як система економічного управління, що поєднує ринкові та державні методи регулювання.
4. Виважене державне регулювання надає економічній системі додаткову стійкість та дипломатичність.
5. Економічні інструменти державного регулювання впливають на певні складові ринкової взаємодії. Економічні методи державного регулювання, впливаючи на економічний механізм ринкових законів, не змінюючи їх суті, змінюють напрям їх дії.
6. У вирішенні питань економічного розвитку країни не останнє значення має використання такого потужного

- інструмента державного регулювання, яким є інвестиційна політика.
7. Створення інвестиційної привабливості окремих галузей економіки дозволяє орієнтувати економіку країни в напрямі створення передумов формування пропозиції конкурентоспроможної продукції.
  8. Стимулювання інвестицій як на державному, так і на регіональному рівнях передбачає удосконалення діючих правових форм, стабільність законодавчої системи оподаткування, механізмів регулювання прав власності, а також удосконалення банківської, страхової, валютної та митної діяльності підприємств.
  9. Інвестиційна політика держави щодо залучення іноземного капіталу до аграрної сфери повинна стати пріоритетом розвитку національної економіки з поєднанням контролю за дотриманням макроекономічних інтересів та відкритістю економічного простору держави.
  10. Державна підтримка інвестиційних проектів з боку місцевих органів влади більш реальна, якщо інвестиційний проект потребує вкладення невеликих інвестицій, підприємство має достатній грошовий оборот та незначний період окупності даного інвестиційного проекту.
  11. Для удосконалення механізмів управління інвестиційною діяльністю аграрної сфери регіону необхідно: створити сприятливу атмосферу для інвестора, підвищити ефективність державних інвестицій, розробити та запустити спеціальний механізм страхування інвестиційних ризиків в аграрній сфері, удосконалити управління з боку всіх гілок влади з прийняття рішень по розробці інвестиційних проектів та їх реалізації, стимулювати залучення в інвестиційний процес заощаджень населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кондратьев Н.Д. Избранные сочинения. – М.: Экономика, 1993.
2. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Антология экономической классики. – М.: Еконов, 1993. Т.2.

3. Самуэльсон П. Экономика: В 2-х т. – М.: Алгон, 1992.
4. Макконелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2 т.: Пер. с англ. 11-го изд. Т 1.- М.: Республика, 1992. – 339 с.
5. Дорнбуш Р., Фишер С. Макроэкономика: Пер. с англ. – М.: Изд. МГУ, 1997. – 784 с.
6. Ойкен В. Основные принципы экономической политики. / Пер. с нем. Л.А. Козлова и Ю.И. Куколева. / Общ. Ред. Л.И. Цедиоина, К. Херрманн-Пиллата. М.: Издательская группа "Прогрес", "Универс". – 494 с.
7. Ойкен В. Основы национальной экономики. – М.: Экономика, 1996.
8. Хайек Ф. Конкуренция как процедура открытия. МзиМО, 1989.
9. Антология экономической классики. В 2-х т. – М.: Эконов, 1993.
10. Бартенев С.А. Экономические теории и школы. М.: Издательство БЕК. 1996.
11. Павловський М. Макроекономіка перехідного періоду: Український контекст. – К.: Техніка, 1999. – 336 с.
12. Боринец С.Я., Чухно А.А. Регулирование рыночного хозяйства в странах Западной Европы. – К.: УкрИНТЭИ., 1992. – 48 с. – (Экономика: Обзор. Информ. Сер. Рыночная экономика: зарубеж. опыт).
13. Проблемы управления государственным сектором экономики: Сб. науч. тр./ НАН Украины. Ин-т экономики промышленности; Редкол.: Чумаченко Н.Г. (отв.ред.) и др. – Донецк, 1996. – 230 с.
14. Шніцер М. Порівняння економічних систем / Пер. з англ. – К.: Основи, 1997. - 519 с.